

DEPORTASJON AV JØDER: Ved hjelp av effektivt byråkrati og moderne samlebåndsprinsipp.
(Illustrasjon fra «Topografi des Terrors», Arenhövel Verlag)

Sivilisert massedrap

Krigsjubileet har ikke satt sluttstrek for debatten om hvordan det ufattelige kunne skje: Masseutryddelsen av jøder og andre uønskede. Like før påske omtalte avisene, også Nationen, en ny bok av en amerikansk forsker, Daniel John Goldhagen, som mener tyskerne var villige massebødler. Det er umulig å ha

KOMMENTAR

KARI GÅSVATN

noen mening om en bok man ikke har lest, men ut fra avisoppslagene gir den ny næring til forestillingen om massenes folke-mord, et barbarisk utslag av primitiv intoleranse og hat. Og dermed noe ufarlig som ikke angår moderne, siviliserte mennesker.

Derfor er det grunn til å trekke fram en annen forsker og forfatter, polsk-jødiske Zygmunt Bauman, som mener massedrapene på jøder ikke var barbariets siste krampetrekning, men tvert imot et resultat av den moderne sivilisasjon, en vitenskapelig plan for å forbedre og perfektionere samfunnet. Det dreide seg ikke om utemmet og blind vold, mener han, men om moralsk likegyldighet blant folk flest, kombinert med effektive byråkratiske rutiner og en teknologisk kraftprestasjon som nyttiggjorde seg industrisamfunnets samlebåndsprinsipp.

Zygmont Bauman som er professor i sosiologi og nå bor i England, har gitt ut boka «Modernitet og Holocaust» som (såvidt jeg vet) ikke er utgitt på norsk, men kom på dansk for et par år siden (Hans Reitzels Forlag). Selv om mange mener Bauman er noe enøyd i sine teorier, angår den oss

«Moderne teknologi gjorde jødeutryddelsen mulig»

langt mer enn Holocaust-beskrivelser av usiviliserte monstre. I stedet for å vekke avsky og moralsk forargelse over «de forferdelige menneskene den gangen», er boka en smertefull og provoserende utfordring: Finnes det mekanismer i moderne byråkrati og teknologi som forhindrer at det skjer igjen?

Holocaust var riktignok ingen logisk følge av sivilisasjonen, men ifølge Bauman er det ikke gjort noe effektivt som forhindrer at katastrofen skjer igjen.

Det folkelige jødehat var faktisk mindre i Tyskland enn i mange andre land, hevder han. Det var ikke vanlig å angripe sin jødiske nabo. Eneste eksempel på pøbelvold, som ved tidligere århundrers pogromer, var Krystallnatten, da 100 mennesker ble drept. Om man hadde fortsatt i samme hastighet, ville det ha tatt 200 år å utrydde seks millioner jøder.

Men folk godtok at jøder ble fjernet fra sine stillinger. De ville ikke bry seg med hva staten foretok seg. Folks likegyldighet gjorde at byråkratene og teknokratene, politi og soldater, og leger, fikk jobbe i fred med sitt prosjekt, som ble begrunnet som positivt og samfunnsbyggende, et forsøk på å gjøre sivilisasjonen enda mer perfekt.

Bauman sammenligner med et hageprosjekt, hvor det ikke

blir orden før ugraset er luket ut. Drapene skjedde ikke som følge av hat, men fordi man måtte bli kvitt dem som ikke passet inn i det moderne prosjekt. Til Einsatz-grupper var man ekstra nøye med å velge ut bare de psykisk balanserte og utelukke de ekstra ivrige og ideologisk overspente. Man utøvte «sosial ingeniørkunst», basert på grundige økonomiske kalkyler og anerkjente teknologiske nyvinninger.

Et smertefullt spørsmål: Fører moderne sivilisasjon til moralsk blindhet og ansvarsfraskrivelse? Moderne teknologiske våpen dreper mer effektivt enn noe «primitivt» våpen. For de ansatte på en våpenfabrikk er offrenes menneskeverd usynlig. Men det oppleves som malplassert og gammeldags å minne våpenforskeren i laboratoriet eller produsenten ved samlebåndet om at «livet er hel- lig».

Moderne arbeidsdeling skaper avstand. Bauman nevner noen eksempler på det han kaller dehumanisering, hvor individet forsvinner: Soldaten lærer seg å skyte på et mål som faller, ansatte i store selskaper pålegges å knuse konkurrenten, sosialarbeideren får beskjed om å fordele midler skjønnsmessig. Hele poenget er at mennesket skal forsvinne bak tekniske begreper, fordi levende individer er en hindring for de «optimale» løsninger byråkratiet er programmert for.

Bauman skriver også om dem som ikke var likegyldige, men protesterte mot den tids redslar. Disse «avvikerne» viser at det går an å ta moralsk ansvar, være modig og gå på tvers av autoritetene og den moralsk blinde teknologien.